

Utjecaj jakobinaca na Francusku revoluciju

Bart, Ivan

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:327964>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-16**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
ODSJEK ZA POVIJEST
STUDIJ POVIJESTI I FILOZOFIJE

IVAN BART

UTJECAJ JAKOBINACA NA FRANCUSKU REVOLUCIJU

DIPLOMSKI RAD

doc. dr. sc. Maja Ćutić Gorup

Rijeka, 2017. godina

Sažetak

Jakobinci su članovi političkog kluba koji je nastao u vrijeme Francuske revolucije i od tada sve do raspada su jedna od najjačih revolucionarnih i političkih struja u zemlji. Najznačajnija osoba u njihovom djelovanju je Maximilian Robespierre. Djelovanje Robespierrea obilježilo je jakobinski pokret. Zalažu se za slobodu, jednakost i građanska prava. Nadahnuti su idejama prosvjetiteljstva - kulturnog pokreta koji je nastao u Europi u 17. stoljeću. Većina razmišljanja preuzeta je iz djela Jeana Jacquesa Rousseua. Dolaze na vlast u Francuskoj i uspostavljaju Jakobinsku republiku, donijeli su novi ustav. U njemu su sadržane glavne ideje jakobinaca i njihovog pokreta. Cilj jakobinskog revolucionarnog djelovanja bila je politička i socijalno – društvena revolucija. Zbog pritiska vanjske kontrarevolucije, stalnih prijetnji unutarnje revolucije te dodatnih pritisaka narodnih masa primorani su uspostaviti diktaturu. Jakobinska diktatura uspostavljena je zbog očuvanja revolucije. Utjecaj koji su jakobinci ostavili na Francusku revoluciju sastoji se u političkim i društveno – ekonomskim faktorima. U radu zastupam tezu da su jakobinci branili interese građanske revolucije i željeli su je sačuvati svim potrebnim mjerama. Prezentirali su društveno – ekonomske mjere socijalnog karaktera. Socijalnom politikom nisu stvorili pravednije klasno društvo, nego su pogodovali stvaranju kapitalizma.

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Povijesni kontekst.....	5
3. Jean Jacques Rousseau.....	9
4. Prosvjetiteljstvo.....	12
5. Najvažniji predstavnici.....	13
6. Proces kralju Luju XVI.....	15
7. Jakobinci.....	17
8. Dolazak jakobinaca na vlast.....	19
9. Ponašanje jakobinaca kroz revoluciju.....	22
9.1. Odnos s Crkvom.....	22
9.2. Odnos sa sankilotima.....	22
9.3. Agrarna reforma.....	23
9.4. Odnos s žirondincima.....	24
10. Kako je došlo do terora.....	26
11. Veliki teror.....	27
12. Pad jakobinaca.....	31
13. Analiza ideologije.....	32
14. Zaključak.....	33
Literatura.....	34

1. Uvod

Jakobinci su politička struja koja je nastala u vrijeme Francuske revolucije, a zalažu se za slobodu, jednakost i politička prava. Cilj njihovog djelovanja je provesti građansku i socijalnu revoluciju. U ideologiji preuzimaju filozofsku teoriju Jeana Jacquesa Rousseaua. Dolaze na vlast u Francuskoj pod vodstvom jednog od najznačajnijih i najutjecajnijih članova - Maximiliana Robespierrea, i uspostavljaju Jakobinsku republiku. Donose ustav koji je bio obilježje demokracije. Zbog pritiska vanjske kontrarevolucije, stalne prijetnje unutarnje revolucije te dodatnih pritisaka narodnih masa primorani su uspostaviti diktaturu. Vladavina terora obilježila je krvavo razdoblje.

U radu zastupam tezu da su jakobinci pod svaku cijenu željeli spasiti revoluciju. Stoga je jakobinska diktatura bila nužna da se spasi revolucija. Jakobinci su uspostavljanjem republike branili interese bogatih i privatnog vlasništva te su željeli ostati na vlasti. Konačno analiziram ulogu privatnog vlasništva.

U prvom dijelu rada objasniti ću povijesni, društveni i filozofski kontekst nastanka jakobinaca. Drugi dio ovog rada objašnjava ulogu jakobinaca u samoj revoluciji, način na koji su djelovali, koje ideje su zastupali, koja je bila njihova politika te konačno koje je posljedice ostavila jakobinska vladavina.

2. Povijesni kontekst

Za analizu utjecaja jakobinaca u Francuskoj revoluciji, ukratko ću objasniti događaje Francuske revolucije, uzroke revolucije i prikazati političku situaciju u zemlji do dolaska jakobinaca na vlast.

Francuska revolucija započela je 1789. godine i označila je proces koji je promijenio francusko društvo te ostvario značajan utjecaj na društvo u Europi općenito.¹ Uzroci revolucije bili su višestruki. Francuska je u 18. stoljeću jedna od najkonzervativnijih država u Europi, ona je monarhija u kojoj je apsolutizam bio čvrsto izgrađen. Ostale države su bile ipak nešto liberalnije i građanstvo je imalo veća prava.² Stoga francusko društvo želi društvene promjene. Najveći problemi francuskog društva su neravnomjerna podjela bogatstva i izuzetna slojevitost društvene strukture. Društvo je podijeljeno u tri staleža. Čine ga plemstvo, svećenstvo i treći stalež. Prva dva staleža čine 2% od ukupnog broja Francuza, kojih je u to doba bilo 25 milijuna.³ Ostali Francuzi čine treći stalež. U treći stalež se ubrajalo građanstvo koje je predstavljalo slojevit sloj društva i dijelilo se na krupno građanstvo koje čine vlasnici manufaktura, veletrgovci, bankari; srednje građanstvo koje čine pravници, učitelji, liječnici, državni službenici; zatim sitno građanstvo, uglavnom sitni obrtnici i trgovci. Najveći dio trećeg staleža činilo je radništvo i seljaštvo. Kako je seljaštvo još uvijek najbrojnije u društvu, podnosi najveći teret u plaćanju poreza.⁴ U to doba 22 milijuna stanovnika bavi se poljoprivredom.⁵ Kao što vidimo treći stalež čini najveći udio u ukupnoj populaciji, no ima jednaka politička prava kao i prva dva staleža. Francuski parlament organiziran je tako da svaki stalež ima jedan glas kada se donosi bilo kakva odluka u skupštini. Prvi stalež ima 300 predstavnika u parlamentu, drugi stalež također 300, a treći stalež 600 predstavnika.⁶ Prva dva staleža su u pravilu uvijek bila na istoj strani, kada bi se donosila politička odluka i građanstvo zapravo nije imalo nikakav politički utjecaj u zemlji iako je bilo mnogobrojnije. Ovakva politička raspodjela prava predstavljala je ozbiljan problem za opstanak starog društvenog uređenja tim više jer se francusko društvo osamnaestog stoljeća korjenito mijenja, pod jakim je utjecajem prosvjetiteljstva i čini masu koja u društvu nije ni na koji način doživljena. Parlament se u Francuskoj tada naziva Generalni staleži, ali oni u Francuskoj nisu

¹Mirić, Milan, ur., *Povijest svijeta od početaka do danas*, Naprijed, Zagreb, 1990. str. 541.

²*Isto*, str. 541.

³Joka, Mile, ur., *Robespierre i Saint – Just odabrani govori*, Kultura, 1953. str. 16.

⁴Soboul, Albert *Francuska revolucija*, Naprijed, Zagreb, 1989. str. 20.

⁵Joka, Mile, ur., *Robespierre i Saint – Just odabrani govori*, Kultura, 1953. str. 16.

⁶Soboul, Albert *Francuska revolucija*, Naprijed, Zagreb, 1989. str. 97.

sazivani od 1614. godine.⁷ Dakle, vladar je imao veliku ulogu u državi i društvu, a ostali slojevi društva su u velikoj mjeri nezastupljeni. Istovremeno u francuskom društvu događaju se velike promjene. Javlja se društveni i kulturni pravac prosvjetiteljstvo, mijenja se način razmišljanja. Počinje prevladavati mišljenje da podanici mogu sami upravljati zemljom, nestaje strahopoštovanje prema kralju i plemićima.⁸ Ostali vrlo bitni uzroci Francuske revolucije su: kraljeva politika, financijska kriza, nedostaci poreznog sustava, loše ubiranje poreza, nejednakost oporezivanja, rasipništvo dvora, ratovi, Američki rat za nezavisnost, prirodne katastrofe i konstantno povećanje javnog duga.⁹ Mnogobrojni društveni problemi doveli su do revolucije.

Nezadovoljstvo stanovništva kulminira kada je u državnoj blagajni nestalo novca, odnosno proračun nije mogao izdržati do kraja godine. U nastojanju da riješi problem kralj saziva Generalne staleže koji su morali izglasati donošenje novih poreza. Prvi i drugi stalež su gotovo uvijek surađivali u donošenju odluke, jer su na taj način štitili vlastiti interes. Treći stalež iako je imao politička prava u stvarnosti sa obzirom na sustav glasovanja, ne može izglasati niti jedan zakon koji bi išao u njihov prilog. Da bi donijeli zakon koji bi štitio interese trećeg staleža trebali su pridobiti glas prvog ili drugog staleža. Treći stalež je protiv plaćanja novih poreza, ali prvi i drugi stalež štite interes kralja te je zakon o novim porezima donesen.¹⁰ Predstavnici trećeg staleža protive se toj odluci, te odbijaju doći u parlament čime bojkotiraju njegov rad. Paralelno sa radom parlamenta osnivaju narodnu skupštinu, koja ubrzo postaje ustavotvorna. Taj splet događaja i njihove konotacije ubrzo dovode do izbijanja revolucije koja je u konačnici srušila stari poredak i uspostavila novu vlast.

Posljedice revolucije su Deklaracija o pravima čovjeka i građanina, ukidanje feudalnog poretka, donesen je ustav, monarhija je postala ustavna, stvorene su prve političke stranke, doneseni su izborni zakoni.¹¹ Deklaracija o pravima čovjeka donesena je 1789. godine.¹² Najvažnije odredbe deklaracije su pravo na slobodu i jednakost svih ljudi u zajednici. Zatim, narod je nositelj suvereniteta države. Osobna sloboda sastoji se u tome da se može činiti sve što ne šteti drugima i samom pojedincu. Nadalje, zakon je izraz opće volje naroda i svi imaju pravo sudjelovati u njegovom stvaranju. Pojedinci trebaju biti poslušni prema zakonima, jamči se sloboda mišljenja, govora i izražavanja. Svaki pojedinac ima pravo na privatno

⁷Mirić, Milan, ur., *Povijest svijeta od početaka do danas*, Naprijed, Zagreb, 1990. str. 544.

⁸*Isto*, str. 544.

⁹Soboul, Albert *Francuska revolucija*, Naprijed, Zagreb, 1989. str. 69.

¹⁰Soboul, Albert *Francuska revolucija*, Naprijed, Zagreb, 1989. str. 73.

¹¹Soboul, Albert *Francuska revolucija*, Naprijed, Zagreb, 1989. str. 111.

¹²Bertoša, Slaven *Svjetska povijest modernoga doba*, Profil International, Zagreb, 2004. str. 154.

vlasništvo.¹³ Dakle odredbe deklaracije garantiraju osnovne ljudske, političke i ekonomske slobode. Ukidanjem feudalnog poretka zemlja je postala slobodna, odnosno mogla je postati privatnim vlasništvom. Privatno vlasništvo nad zemljom istovremeno je odgovaralo građanima, seljacima i radnicima. Građanima je koristilo jer su mogli investirati svoj kapital i profitirati od slobodne trgovine. Seljaci su postali vlasnici zemlje ili su ju mogli slobodno obrađivati. Posao radnika još uvijek je bio vezan za obrt, a trgovina nije bila povezana s državnom industrijom.¹⁴ Stoga se građanstvo nije moralo braniti od nižih slojeva te je moglo provoditi revoluciju u ime naroda. Građanstvo je predstavljalo čitav narod, jer je pitanje oslobađanja zemlje bilo jednako važno za građane i seljake.¹⁵ Dakle međusobni interesi građana i seljaka označili su pad starog sustava. Ustav je donesen 1791. godine i zadržano je monarhijsko državno uređenje.¹⁶ Posljedica revolucije bila je i nastajanje novih političkih stranaka. Među njima najvažniji su kordiljeri koji se zalažu za očuvanje demokratskog poretka; jakobinci zastupaju interese građanstva i žele sačuvati odredbe Deklaracije o pravima građana; žirondinci zastupaju interese bogatog građanstva i kralja, vode borbu protiv revolucionarnih masa.¹⁷ Isto tako doneseni su izborni zakoni, prema kojima su svi građani jednaki, ali su samo bogati mogli biti birani u parlament. Katoličkoj crkvi je oduzeta zemlja s ciljem da se podmiri javni dug.¹⁸ Sva crkvena imovina postala je tako narodnim vlasništvom. Unutar države dolazi do društvene podjele; bila je prisutna stara podjela stanovništva na stanovnike sela i stanovnike grada, a nastaje nova podjela na pristaše i protivnike revolucije.

Nakon rušenja starog društvenog poretka žirondinci su pridobili većinu u parlamentu i došli na vlasti u Francuskoj. Usko su povezani uz kralja, kojeg oni nazivaju građanin kralj. Žirondinci su bogato građanstvo, umjereni republikanci, nadziru rad narodne skupštine. Zadovoljni su postignućima revolucije, i ona je za njih završena njihovim dolaskom na vlast. Dobili su vlast, prema izbornom zakonu dobili su ju zauvijek, jer prema zakonu glasovati smiju samo oni koji imaju određenu imovinu tj. bogato građanstvo.¹⁹ Ovako je Robespierre kritizirao vladavinu žirondinaca:

¹³Bertoša, Slaven *Svjetska povijest modernoga doba*, Profil International, Zagreb, 2004. str. 154.

¹⁴Bertoša, Slaven *Svjetska povijest modernoga doba*, Profil International, Zagreb, 2004. str. 151.

¹⁵*Isto*, str. 151.

¹⁶Bertoša, Slaven *Svjetska povijest modernoga doba*, Profil International, Zagreb, 2004. str. 155.

¹⁷Bertoša, Slaven *Svjetska povijest modernoga doba*, Profil International, Zagreb, 2004. str. 159.

¹⁸Pusić, Eugen, ur., *Francuska revolucija-ljudska prava i politička demokracija nakon dvjesto godina*, Globus, Zagreb, 1991. str. 17.

¹⁹Soboul, Albert *Francuska revolucija*, Naprijed, Zagreb, 1989. str. 143.

„Tko je proveo našu slavnu revoluciju? Jesu li to bogati, jesu li to moćni ljudi? Jedino ju je narod mogao željeti i provesti; zbog tog istog razloga jedino je narod može održati.“²⁰

U sljedećem ću poglavlju predstaviti i analizirati filozofsku podlogu revolucije, baziranu na Rousseauovoj teoriji prirodnog stanja i društvenog ugovora.

²⁰Soboul, Albert *Francuska revolucija*, Naprijed, Zagreb, 1989. str. 157.

3. Jean – Jacques Rousseau

Rousseau zastupa suprotno stajalište od Hobbesa (ljudi su u prirodnom stanju savršeno racionalni i djeluju prema nagonu za samoodržanjem), i smatra, odnosno pretpostavlja, da su ljudi u prirodnom stanju dobri. Ljudi po prirodi žele spontano pomoći jedni drugima u preživljavanju. Smatra da su ljudi prije svega motivirani željom za samočuvanjem i samilošću.²¹ Postoji kontrast između prirodnog stanja u kojemu su ljudi slobodi, jednaki i ravnopravni te suvremenog društva u kojemu vlada nejednakost, kako politička tako i moralna. Prema Rousseau ta nejednakost u društvu nastaje pojavom privatnog vlasništva. Pojmovi zakona, prava i moralnosti nisu prisutni u prirodnom stanju.

„Svi filozofi koji su ispitivali društvene osnove osjećali su potrebu da dođu do prirodnog stanja, ali ni jedan od njih do njega nije stigao... Svi su, konačno, govoreći o bijedi, lakomosti, tlačenju, žudnjama i oholosti, u prirodno stanje prenosili ideje stvorene u društvu, govorili su o divljaku, opisujući civiliziranog čovjeka.“²²

Društvenim ugovorom čovjek gubi prirodnu slobodu i dobiva građansku slobodu. Društvenim ugovorom ima pravo na privatno vlasništvo. Prema Rousseau pojedinac sklapanjem društvenog ugovora ima mogućnost moralnog djelovanja. Moralna sloboda sastoji se u poslušnosti prema zakonima koje pripisujemo sami sebi.²³ Glavna ideja društvenog ugovora za Rousseaua je sačuvati slobodu i jednakost prirodnog stanja i u društvenoj zajednici. Da bi se očuvala sloboda i jednakost u općoj volji pojedinca mora biti sadržana opća volja zajednice. Stoga društveni ugovor daje pravo drugima da svakog tko se odbije pokoriti općoj volji prisile na poslušnost. Također moramo razlikovati opću volju od volje svih. Prva se odnosi na zajednički interes, dok je druga zbroj pojedinačnih volja. Na primjer kad građani trebaju donijeti političku odluku, ako glasaju svatko za sebe i nisu podijeljeni u stranke, tada je rezultat glasanja opća volja. Dakle da bi se očuvala opća volja, svaki građanin treba glasati samo prema svojim osobnim stavovima. Zakonodavna vlast je glavna politička struktura države i sadržana je u općoj volji pojedinca. Izvršna vlast odnosno vlada ne ovisi o narodu, ona je samo posrednik između zakonodavne vlasti i građanina.²⁴ Rousseau tvrdi da vlada po svojoj prirodi neprekidno djeluje protiv zakonodavne vlasti. Na dva načina se dolazi do rušenja zakonodavne vlasti: prvo demokracija se postepeno sužava na aristokraciju i

²¹ Rousseau, J.J. *O podrijetlu i osnovama nejednakosti među ljudima*, Školska knjiga, Zagreb, 1978. str. 44.

²² Rousseau, J.J. *O podrijetlu i osnovama nejednakosti među ljudima*, Školska knjiga, Zagreb, 1978. str. 29.

²³ Rousseau, J.J. *O podrijetlu i osnovama nejednakosti među ljudima*, Školska knjiga, Zagreb, 1978. str. 19.

²⁴ Goldstein, Ivo, ur., *Povijest 2 Egipat i Antička Grčka*, Europapress, Zagreb, 2007. str. 504.

konačno na monarhiju, drugo je raspad države. Raspadom monarhije nastaje despotija, raspad aristokracije pretvara se u oligarhiju. Ovdje bih istaknuo razliku između tiranije, despotije i diktature. Tiranin je uzurpator izvršne vlasti.²⁵ Despotizam je samovoljna vladavina bez zakona, s popratnim efektom nasilja. Despot je uzurpator zakonodavne vlasti²⁶ dok je diktatura vladavina čvrstom rukom u doba velikih opasnosti. Ustanovljava se imenovanjem vođe koji ne provodi zakone nego vlada samovoljno, ali kada prođe opasnost za državu, diktator treba vratiti vlast.²⁷ Rousseau smatra da diktatura nije protivna općoj volji. Opća volja nije oduzeta, jer se na kraju vraća zakonodavna vlast. Njegova analiza diktature može se primijeniti na Francusku revoluciju kako bi pokazali da je jakobinska diktatura bila privremeno stanje za zaustavljanje anarhije u zemlji. Uspostava diktature služila je kao mehanizam da se zaustavi opasnost kontrarevolucije izvana i potencijalna unutarnja revolucija. Također diktatura nije bila nelegitiman čin već legalan način da se pokuša spasiti država. Prema Rousseauovoj teoriji diktatura nije oduzela legitimitet vlasti već je ostala sadržana u općoj volji naroda.

Dakle u prirodnom stanju čovjek ima pravo na sve. Pristankom na društveni ugovor država mu oduzima pravo na sve te čovjek ima pravo na privatno vlasništvo. Vlasništvo nad svime što posjeduje, drugim riječima ono što mu je nužno i ono što je zaradio. Imovinska jednakost prema Rousseau ne treba postojati, dovoljno je da razlike ne budu prevelike. Imovinska jednakost odnosi se na političku jednakost. Problem je u tome što privatno vlasništvo prema Rousseau vodi do ovisnosti, ljubomore, nejednakosti i ropstva siromašnih. U svom djelu *Rasprava o porijeklu i nejednakosti* to je ovako opisao:

„Iza sloma jednakosti slijedio je još gori nered: otimačine bogatih, razbojništva siromašnih, razularene strasti svih zaglušili su prirodenu sućut i još slabašan glas pravde, te učinili ljude škrtima, slavohlepnima i zlima. Između prava jačega i prava prvog posjednika izbio je trajni konflikt koji se završavao samo okršajima i krvoprolićem. Društvo koje se formiralo postalo je poprište najužasnijeg ratnog stanja.“²⁸

Tako dolazimo do rata koji nije dio početnog prirodnog stanja već je rezultat stvaranja prvih društava. I tada je:

²⁵ Goldstein, Ivo, ur., *Povijest 2 Egipat i Antička Grčka*, Europapress, Zagreb, 2007. str. 360.

²⁶ Goldstein, Ivo, ur., *Povijest 2 Egipat i Antička Grčka*, Europapress, Zagreb, 2007. str. 497.

²⁷ Goldstein, Ivo, ur., *Povijest 2 Egipat i Antička Grčka*, Europapress, Zagreb, 2007. str. 490.

²⁸ Rousseau, J.J. *O podrijetlu i osnovama nejednakosti među ljudima*, Školska knjiga, Zagreb, 1978. str. 59.

„...bogataš, pritisnut nuždom, konačno smislio najdomišljatiji projekt koji se ikada začeo u ljudskom rodu: iskoristiti za sebe snage onih koji su ga napadali.“

To je naravno bio plan da se uvedu društvena pravila pravednosti kako bi se osigurao mir: pravila koja sve jednako obvezuju, ali koja su uvelike na korist bogatih, jer oni su na kraju krajeva ti s vlasništvom koje treba osigurati. Tako su rođena prva građanska društva – društva sa zakonima i vladama. Ovim citatima želim usporediti jakobinsku vlast. Iako je jakobinska vlast imala socijalni kontekst, i dalje je u prvom redu štitila interese privatnog vlasništva.

Unatoč teorijama sama revolucija u praktičnom smislu ne bi uspjela da stanje u francuskom i europskom društvu onoga vremena nije omogućavalo takve promjene. Jedan od najvažnijih pokretača društvenih promjena bio je prosvjetiteljski pokret, koji će biti predstavljen u slijedećem poglavlju.

4. Prosvjetiteljstvo

Prosvjetiteljstvo je politički i društveni pokret. Javlja se krajem 17. st. i početkom 18. st. u Europi. Europa je tada središte svijeta. U Europi se odvija bogat kulturni i politički život.²⁹ U političkom smislu vladar ima svu moć, ima neograničenu vlast u državi. Većina europskih zemalja su apsolutističke monarhije. Društveno uređenje je feudalizam u svojoj zadnjoj fazi. Građanstvo kao novi stalež počinje imati sve veću ulogu. Glavne ideje prosvjetiteljstva su razum i sloboda. Ono je ujedno i nastavak znanstvene revolucije, koja glavno uporište ima u filozofiji i književnosti.³⁰ Filozofija i književnost počinju propitivati tadašnji ustaljeni društveni poredak. Teži se obnavljanju znanja, u središtu su mnoga praktična pitanja iz etike, estetike, države, vlasti, crkve, vjere i odgoja. Pravac je protiv iracionalnosti, praznovjerja i tiranije. Prosvjetiteljstvo se suprotstavlja tadašnjem društvu, nastaje kao kritika tadašnje tradicije, kritika religije, morala i političkog uređenja. Odbacuju se tradicionalni autoriteti crkve i države sa željom da se stvori novo i pravednije društvo.³¹ Prosvjetiteljstvo je kulturni pravac koji se protivi dogmama koje nameće Crkva. Isto tako traži se odvajanje Crkve od države u političkom smislu. Unutar društva počinju se osnivati znanstveni i debatni klubovi, otvaraju se knjižare, izdaju se časopisi. Mijenja se ideja kakvo bi trebalo izgledati novo društvo. Europa prestaje biti prvenstveno religiozna zajednica i postaje kulturna zajednica koja se oslanja na znanje.³² Navedene promjene postepeno mijenjaju svijest kod ljudi, koji počinju prihvaćati nove ideje i društvene promjene. U političkom smislu raste utjecaj buržoazije odnosno građanstva koje počinje dobivati značajnu ulogu u društvu. Dio građana je stekao određena bogatstva zbog čega počinje dobivati utjecaj kakav je imalo i plemstvo. Promjena ekonomskog statusa dovela je to težnje za većim građanskim i ekonomskim slobodama te većim političkim značajem.

²⁹ Mirić, Milan, ur., *Povijest svijeta od početaka do danas*, Naprijed, Zagreb, 1990. str. 524.

³⁰ Mirić, Milan, ur., *Povijest svijeta od početaka do danas*, Naprijed, Zagreb, 1990. str. 526.

³¹ Mirić, Milan, ur., *Povijest svijeta od početaka do danas*, Naprijed, Zagreb, 1990. str. 530.

³² Mirić, Milan, ur., *Povijest svijeta od početaka do danas*, Naprijed, Zagreb, 1990. str. 528.

5. Najvažniji predstavnici

U ovom poglavlju predstaviti ću jedne od najvažnijih članova jakobinskog kluba. Izdvojio sam Maximiliena Robespierrea kao jednog od najvažnijih članova. Zatim Sainta – Justea kao bitnog idejnog člana kluba, koji je isto tako zaslužan za njegovo pravno djelovanje. Isto tako prezentirao sam nešto manje poznate članove kluba Francoisa Boissela i Philippea Buonarrotija.

Maximilien Robespierre bio je francuski političar revolucionar i član jakobinskog kluba. Potječe iz građanske obitelji koja je živjela u pokrajini Artois na sjeveroistoku Francuske.³³ Njegovi su preci gotovo dva stoljeća prenosili pravničko zanimanje s oca na sina pa tako i on nastavlja obiteljsku tradiciju i studira pravo. Ubrzo nakon završetka studija postaje sudac biskupske porote u gradu Arrasu.³⁴ Nadahnut je radom Jeana Jacquesa Rousseaua i protivi se apsolutizmu. Protivnik je tradicije i starog sustava vrijednosti, protivnik katoličke Crkve i zagovornik politike terora u jakobinskoj diktaturi.³⁵ U revolucionarnom djelovanju sudjeluje kao član Jakobinskog kluba, Pariške komune, a za vrijeme vladavine Konventa na čelu je stranke montanjera. Zalaže se za opće pravo glasa i privatno vlasništvo ograničeno progresivnim poreznim sustavom na imovinu. Zagovornik je građanske, političke i socijalne jednakosti.³⁶ Prema nekim autorima politička revolucija nije bila dovoljna za Robespierrea, pa ju je on želio pretvoriti u socijalnu revoluciju. Za njega je društveni ideal socijalna pravda. Socijalna pravda je u najvećoj mjeri ideal siromašnijih slojeva, srednje i sitne buržoazije.³⁷ Poznati su brojni njegovi govori u Konventu i Jakobinskom klubu u kojima zastupa ustavni poredak temeljen na razumu i pravednosti. Polazi od Rousseaua i tvrdi da je zakonodavna vlast neotuđiva i nedjeljiva. Narod ne može samostalno vršiti svoju suverenost, stoga su institucije predstavništva nužne.³⁸ Tijekom svojeg života Robespierre je u političkom djelovanju ostao dosljedan idealima J.J. Rousseaua. Htio je republici pružiti ideje slobode i jednakosti.

Saint Justeon bio je francuski revolucionar i književnik. Član Konventa u stranci montanjera, Komiteta javne sigurnosti i član u Jakobinskom klubu. Pisao je knjige i eseje o

³³ Joka, Mile, ur., *Robespierre i Saint – Just odabrani govori*, Kultura, 1953. str. 7.

³⁴ Joka, Mile, ur., *Robespierre i Saint – Just odabrani govori*, Kultura, 1953. str. 11.

³⁵ Joka, Mile, ur., *Robespierre i Saint – Just odabrani govori*, Kultura, 1953. str. 71.

³⁶ Sokol, Smiljko *Politička i ustavna povijest jakobinskog razdoblja Francuske revolucije*, Globus, Zagreb, 1989. str. 59.

³⁷ *Isto*, str. 59.

³⁸ Sokol, Smiljko *Politička i ustavna povijest jakobinskog razdoblja Francuske revolucije*, Globus, Zagreb, 1989. str. 55.

značenju revolucije. Sudjelovao je u stranačkom sukobu na strani umjerene opcije smanjenja terora protiv hebertista i dantonista. Značajan doprinos ostvario je u preustroju vojnih postrojbi, što je rezultiralo vojnim uspjesima.³⁹ U političkim načelima bio je blizak s Robespierreom te je s njim sudjelovao u provođenju terora. Veliki doprinos ostvario je svojim govorima u Konventu i Jakobinskom klubu.⁴⁰ Revoluciju je vidio kao pokret koji je narodu trebao osigurati društvenu pravdu. U samoj revoluciji između interesa bogatih i siromašnih Saint – Just zalagao se za siromašne.

Francois Boissel bio je sudac u građanskom tribunalu pariškog departmana i član jakobinskog kluba, neko vrijeme i njegov potpredsjednik. Pisac je brojnih radova, kritika urbanističkih i zdravstvenih prilika u Parizu i društvenog uređenja. Političko uređenje zamišlja slično kakvim ga je zamislio i J.J. Rousseau.⁴¹ Na političkoj sceni stoji uz jakobince. Među prvima je koji zahtijevaju formiranje revolucionarne vlade koju će proglasiti jakobinci.

Philippe Buonarroti u mladosti je stekao temeljito znanje iz matematike i filozofije; slušao je predavanja prožeta idejama Lockeja i Condillaca, čitao je djela Rousseaua, Mablyjea, Helvetiusa i Humea. Rođen je u Pisi, ali ga je zbog zasluga u revoluciji Konvent proglasio francuskim građaninom.⁴² Primljen je u Jakobinski klub u kojem upoznaje Robespierrea.

Navedene osobe su važne za sudjelovanje jakobinaca u revolucionarnom djelovanju. Maximilien Robespierre bio je jedan od najistaknutijih članova i njegove ideje i djelovanje obilježile su jakobinsko razdoblje.

³⁹ Joka, Mile, ur., *Robespierre i Saint – Just odabrani govori*, Kultura, 1953. str. 229.

⁴⁰ Joka, Mile, ur., *Robespierre i Saint – Just odabrani govori*, Kultura, 1953. str. 232.

⁴¹ Joka, Mile *Babeuf i Buonarroti izbor*, Kultura, Zagreb, 1955. str. 11.

⁴² Joka, Mile *Babeuf i Buonarroti izbor*, Kultura, Zagreb, 1955. Str. 45.

6. Proces kralju Luju XVI.

Proces kralju počeo je 11. 12. 1792. godine.⁴³ Podnošenje optužnice žirondinci su odgicali, potajno želeći da se proces odgodi. S druge strane jakobinci su htjeli da suđenje što prije počne. Saint – Just je svoje stajalište o kralju objasnio ovim riječima:

„Isti ljudi koji će suditi Luju zasnovat će republiku; oni koji pridaju izvjesno značenje pravednom kažnjavanju kralja, nikad neće postaviti temelje republici... Ja ne vidim sredine: taj čovjek treba ili da vlada ili da umre... Ne može se vladati i biti nevin; ta budalaština je suviše očita. Svaki kralj je buntovnik i uzurpator.“⁴⁴

Ovako su jakobinci doživljavali kralja, za njih on više nije bio kralj ni građanin već neprijatelj kojeg treba uništiti. Robespierre je iznio svoj govor:

„Narod se već dvaput izjasnio o Luju: 1) kad je uzeo oružje da ga sruši s prijestolja, da ga protjera... 2) kad vam nalaže svetu dužnost da ga eklatantno osudite radi spasa domovine i kao primjer svijetu... Izložiti državu tim opasnostima, u krizi vlade koja mora doći, kad se približavaju neprijatelji udruženi protiv nas, zar to ne predstavlja nastojanje da nas izvrgnu anarhiji putem anarhije i nesloge?“⁴⁵

Suđenje kralju održano je na sjednici 14. 1. 1793. godine na kojoj je kralj osuđen.⁴⁶ Odluka je bila jednoglasna. Kralj je osuđen kao običan čovjek. Njegova smrt označila je kraj starog poretka. Nestanak vladara pokrenuo je jačanje vojnog sukoba između europskih sila i revolucionarne Francuske. Istovremeno su u Francuskoj izbili nemiri u zapadnim departmanima što je označilo izbijanje građanskog rata.⁴⁷ Vojni pritisak osjetio se na gospodarskom planu, jer je proturevolucionarna koalicija uspostavila pomorsku i trgovinsku blokadu s Francuskom. Rezultat blokade je bio povećanje životnih troškova što je povećalo nezadovoljstvo u zemlji. Narodne mase bile su nezadovoljne i mogućim masovnim novaćenjem za ratne potrebe.⁴⁸ Smrt kralja uzrokovala je ekonomsku krizu, koju su iskoristili sankiloti (koji su štitili interese narodnih masa) te su tražili donošenje agrarnog zakona, oporezivanje poljoprivrednih proizvoda i određivanje maksimuma cijena i plaća.⁴⁹ Žirondinci su bili stranka koja je imala većinu u parlamentu, a nije mogla pristati na takve zahtjeve, jer su

⁴³Soboul, Albert *Francuska revolucija*, Naprijed, Zagreb, 1989. str. 203.

⁴⁴ Soboul, Albert *Francuska revolucija*, Naprijed, Zagreb, 1989. str. 202.

⁴⁵ Soboul, Albert *Francuska revolucija*, Naprijed, Zagreb, 1989. str. 204.

⁴⁶*Isto*, str. 204.

⁴⁷Bertoša, Slaven *Svjetska povijest modernoga doba*, Profil International, Zagreb, 2004. str. 164.

⁴⁸Bertoša, Slaven *Svjetska povijest modernoga doba*, Profil International, Zagreb, 2004. str. 165.

⁴⁹*Isto*, str. 165.

štiti interese bogatog građanstva. Bogatom građanstvu ne odgovara ograničavanje ekonomskih sloboda, jer sprječava interese krupnog kapitala i investicija. S druge strane bilo koja druga politička stranka koja osigura interese sankilota, dobila je podršku narodnih masa. Jakobinci su politička stranka koja je pristala na suradnju sa sankilotima, dobila je podršku naroda i osigurala vlast u Francuskoj. Jedan od razloga dolaska jakobinaca na vlast je i smrt vladara, koja je prouzrokovala ekonomsku krizu.

7. Jakobinci

Društvo prijatelja ustava ili Jakobinski klub bio je jedan od najutjecajnijih političkih klubova u Francuskoj revoluciji. Članovi kluba poznati su kao jakobinci.⁵⁰ Postoje dva shvaćanja prema kojima se interpretira političko djelovanje jakobinaca. Jedno je englesko koje veže jakobinski klub ili jakobince uz političku struju, koja zastupa interese bogatog građanstva. Drugo je shvaćanje suvremenih Francuza koji na jakobince gledaju kao na podupiratelje centra i intervencija u vladi, političku stranku, koja želi promjene u društvu u obliku različitih mjera u obrazovanju, promicanju građanskih vrijednosti, žele jaku vladu koja će se boriti protiv stranog utjecaja.⁵¹ Na političkom planu klub jakobinaca podijelio se 1791. godine u dva politička smjera. Veći dio osnovao je novi klub fejanta, oni su zastupali interese bogatog građanstva i željeli su očuvati ustavnu monarhiju. Manji dio članova ostao je vjeran starom klubu, kojega je predvodio Maximilien Robespierre.⁵² Jedni od najznačajnijih predstavnika jakobinaca su Maximilien Robespierre, Saint – Just, Jacques Hebert, Georges Danton i dr.⁵³ Unatoč jakobinskom zastupanju interese srednjeg građanstva i branjenju narodnih masa žene nisu smjele biti članicama kluba. Klub je bio povezan sa sankilotima, a zalagao se za slobodnu trgovinu. Državne organizacije preko kojih jakobinci djeluju su Jakobinsko društvo u Parizu i Komitet javne sigurnost – tijelo koje je trebalo osigurati obranu Francuske i tijelo izvršne vlasti.⁵⁴

Jakobinci su imali poseban način djelovanja u revoluciji. Revoluciju priprema uski krug ljudi, koji su dobro organizirani i međusobno povezani, a djeluje u tajnosti. Istovremeno narodne mase također sudjeluju u revoluciji, ali neposrednim putem. Narodne mase osvajaju političku vlast tako što vrše revolucionarni pritisak ili podižu ustanke. Nakon uspostave političke vladavine jakobinci organiziraju vlast.⁵⁵ U prvom redu se to odnosi na centralizaciju i hijerarhiju vlasti, a zatim i na birokratizaciju. Nakon što je narodni pokret sudjelovao u preuzimanju vlasti, njegovo djelovanje mora prestati. Odnosno djelovanje narodnog pokreta nije efikasno, jer sprječava vladu u provođenju vlasti. Što je bitno za jakobince je postići

⁵⁰Sokol, Smiljko *Politička i ustavna povijest jakobinskog razdoblja Francuske revolucije*, Globus, Zagreb, 1989. str. 10.

⁵¹Sokol, Smiljko *Politička i ustavna povijest jakobinskog razdoblja Francuske revolucije*, Globus, Zagreb, 1989. str. 16.

⁵²Bertoša, Slaven *Svjetska povijest modernoga doba*, Profil International, Zagreb, 2004. str. 159.

⁵³Mirić, Milan, ur., *Povijest svijeta od početaka do danas*, Naprijed, Zagreb, 1990. str. 543.

⁵⁴Pusić, Eugen, ur., *Francuska revolucija-ljudska prava i politička demokracija nakon dvjesto godina*, Globus, Zagreb, 1991. str. 93.

⁵⁵*Isto*, str. 93.

jedinstvo stavova između revolucionarnih skupina. To se prema jakobincima postiže tako da se svi revolucionari uključe u jakobinsko društvo.⁵⁶

⁵⁶Pusić, Eugen, ur., *Francuska revolucija-ljudska prava i politička demokracija nakon dvjesto godina*, Globus, Zagreb, 1991. str. 93.

8. Dolazak jakobinaca na vlast

Nakon vladavine žirondinaca, montanjeri postaju jedina organizirana politička grupacija u Konventu. Zadatak montanjera je kontrolirati narodne mase i istovremeno spriječiti kontrarevoluciju. Kontrarevoluciju predvodi aristokracija, koja želi povratak starog društvenog uređenja i ima podršku strane intervencije. Cilj im je privući srednje građanstvo da bi učvrstili vlast. Odbijaju suradnju sa sankilotima, jer ne žele s njima dijeliti vlast, a jedan od razloga je klasna razlika.⁵⁷ Montanjeri predstavljaju srednje građanstvo dok su sankiloti pripadnici narodne mase. Ipak da bi se građanska klasa uspjela održati na vlasti i pobijediti aristokratsku kontrarevoluciju trebala bi se osloniti na podršku naroda. Narod predstavljaju sankiloti, koji nemaju političku vlast, niti imaju predstavnike u organima vlasti. Jakobinci dolaze na vlast kada sankiloti proglašavaju žirondince i kralja izdajnicima naroda koji su u dosluhu sa stranom intervencijom. U suradnji sa sankilotima preuzimaju vlast u Parizu. Do suradnje je došlo jer sankiloti nemaju političke organe vlasti, a jakobinci s druge strane nemaju dovoljno veliku političku moć da sami sruše vlast.

Nakon preuzimanja vlasti u Francuskoj jakobinci se suočavaju s vrlo teškom situacijom. Žirondinci su poraženi na parlamentarnom planu, ali ne i na političkom. Podižu novu pobunu u zapadnim departmanima zemlje. Na jugoistoku zemlje (Marseille, Toulon i Lyon) pozivaju stranu intervenciju, kojom žele smijeniti jakobince.⁵⁸ Dolazak stranih vojnih snaga na teritorij Francuske prisilio je revolucionarnu vojsku na povlačenje. Isto tako Konvent je morao paziti na mogući ustanak narodnih masa. Ipak, članovi Konventa propisuju novi ustav – tzv. Ustav iz 1793. godine, ruše ustavnu monarhiju i 1793. godine proglašavaju Francusku republiku.⁵⁹ Novi ustav je imao karakteristike političke demokracije i narod je imao stvarnu vlast u donošenju političkih odluka.⁶⁰ Ipak takvu vlast nije bilo lako ostvariti. Donesena je nova, dopunjena, Deklaracija prava, u kojoj piše: „cilj društva je opća sreća.“⁶¹ Ustav potvrđuje pravo na rad, socijalnu pomoć i obrazovanje.

„Javna pomoć je sveta dužnost. Društvo mora osigurati život bijednim građanima, bilo da im osigura posao, bilo da osigura sredstva za život onima koji nisu sposobni za rad.

⁵⁷Sokol, Smiljko *Politička i ustavna povijest jakobinskog razdoblja Francuske revolucije*, Globus, Zagreb, 1989. str. 166

⁵⁸Bertoša, Slaven *Svjetska povijest modernoga doba*, Profil International, Zagreb, 2004. str. 166.

⁵⁹Soboul, Albert *Francuska revolucija, Naprijed*, Zagreb, 1989. str. 227.

⁶⁰Bertoša, Slaven *Svjetska povijest modernoga doba*, Profil International, Zagreb, 2004. str. 166.

⁶¹Soboul, Albert *Francuska revolucija, Naprijed*, Zagreb, 1989. str. 227.

Obrazovanje je potreba svih. Društvo mora pomagati svom svojom snagom opće obrazovanje i omogućiti obrazovanje svih građana.⁶²

Deklaracija je priznala pravo na ustanak naroda protiv vlasti. Nadalje, Deklaracija određuje da ekonomske slobode – obrađivanje zemlje i trgovina - ne smiju biti uskraćeni građanima. Time su seljaci konačno oslobođeni od feudalnih obaveza, odnosno Konvent je ukinuo mogućnost otkupa feudalnih prava.⁶³

„Kad vlada povrijedi prava naroda, ustanak je za narod i za svaki dio naroda najsvetija i najneodložnija dužnost.“⁶⁴

„Pravo vlasništva sastoji se u tome da svaki građanin ima pravo da uživa i raspolaže po svojoj volji svojim dobrima, svojim приходima, plodovima svoga rada i radinosti.“

Novim ustavom jakobinci su prihvatili prijedloge sankilota: opće novačenje svih slojeva, određivanje maksimalnih cijena proizvoda.⁶⁵ Uspostavili su vezu s narodnim masama i pružili socijalni program revolucije. Dakle uspjeli su zadržati vlast osiguravši suradnju s narodnim masama.

Jakobinci na čelu s Robespierreom postupno zauzimaju dominantan položaj u Konventu i Komitetu javnog spasa.⁶⁶ Komitet javnog spasa je tijelo izvršne vlasti, koje je postojalo i ranije, ali je dobilo veće ovlasti dolaskom jakobinaca. Iako su uspjeli održati određenu stabilnost u zemlji, da bi učvrstili vlast, jakobinci su donijeli zakon kojim je francuska vlada revolucionarna do sklapanja mira.⁶⁷ Odmah nakon donošenja zakona donesen je i novi ustav, koji je označio početak razdoblja terora. Ustav je prihvaćen na referendumu i u Konventu te je zatraženo njegovo primjenjivanje.⁶⁸ Teror je nastao kao odgovor na ratno djelovanje europske koalicije.⁶⁹ Uvođenjem općeg novačenja jakobinci su stvorili preduvjete za vojnu pobjedu. Uništili su svaki oblik profesionalne vojske i stvorili masovnu naoružanu narodnu vojsku, koja je uspjela poraziti europsku koaliciju.⁷⁰ U Francuskoj je vladalo

⁶²Soboul, Albert *Francuska revolucija, Naprijed*, Zagreb, 1989. str. 227.

⁶³*Isto*, str. 227.

⁶⁴*Isto*, str. 227.

⁶⁵Bertoša, Slaven *Svjetska povijest modernoga doba*, Profil International, Zagreb, 2004. str. 166.

⁶⁶Sokol, Smiljko *Politička i ustavna povijest jakobinskog razdoblja Francuske revolucije*, Globus, Zagreb, 1989. str. 172

⁶⁷Bertoša, Slaven *Svjetska povijest modernoga doba*, Profil International, Zagreb, 2004. str. 167.

⁶⁸Sokol, Smiljko *Politička i ustavna povijest jakobinskog razdoblja Francuske revolucije*, Globus, Zagreb, 1989. str. 175

⁶⁹Bertoša, Slaven *Svjetska povijest modernoga doba*, Profil International, Zagreb, 2004. str. 167.

⁷⁰Bertoša, Slaven *Svjetska povijest modernoga doba*, Profil International, Zagreb, 2004. str. 167.

mišljenje da se jakobince i sankilote treba zaštititi pod svaku cijenu. Trebalo je pobijediti stranu vojsku i spriječiti moguću urotu, koja bi jakobince lišila vlasti. Porazom jakobinaca poništile bi se sve pozitivne strane revolucionarne borbe.⁷¹ Poraz bi značio povratak starom političkom i društvenom uređenju, stoga je ostanak jakobinaca na vlasti bio u interesu naroda. Konačno uspostava diktature terora predstavljala je jakobinski mehanizam kojim su jakobinci željeli spasiti revoluciju i konačno poraziti stari društveni poredak.

⁷¹*Isto*, str. 167.

9. Ponašanje jakobinaca kroz revoluciju

Kroz razdoblje francuske revolucije jakobinci su dolazili u doticaj sa svim političkim sudionicima. U prvom redu to se misli na žirondince i sankilote. Isto tako politika jakobinaca odnosila se na institucije i društvo. U ovom poglavlju analizirao sam odnose jakobinaca s crkvom, žirondincima, sankilotima i utjecaj na agrarnu reformu.

9.1.Odnos s Crkvom

Reforma države nužno je značila reorganizaciju crkve što je prouzročilo vjerski sukob. Vjerski sukob išao je u prilog kontrarevoluciji.⁷² Odnos jakobinaca prema crkvi bio je neprijateljski nastrojen, jer je crkva bila dio starog poretka. Jakobinci su čak javno izrazili želju da se Francuska posve dekristijanizira. Crkvena imanja su još 1789. godine konfiscirana u korist države uz obrazloženje da će se na taj način smanjiti javni dug i crkvena zemlja dodijeliti državi.⁷³ Crkvi su dodijeljeni vrijednosni papiri, kao odšteta za oduzeta imanja, no oni su ubrzo izgubili na vrijednosti. Time je crkva ostala u velikoj mjeri materijalno oštećena. Katolička vjera je potpuno zabranjena u listopadu 1793. godine.⁷⁴ Sve crkve u zemlji su zatvorene ili pretvorene u državne hramove. Crkveni kalendar je doživio drastičnu promjenu.

9.2. Odnos sa sankilotima

Jakobinci su uz pomoć sankilota preuzeli vlast u Konventu. Stranka sankilota zastupala je interese sitnog građanstva i proletarijata. Sankiloti nisu imali svoje predstavnike u Konventu, ali nisu željeli odustati od svojeg socijalnog programa.⁷⁵ Željeli su ekonomsko uređenje u kojem bi cijene proizvoda bile regulirane zakonom. Odnosno tražili su ograničavanje ekonomskih sloboda, koje je odgovaralo bogatim građanima. Jakobinci su pristali surađivati s sankilotima zbog dolaska na vlast. Zauzvrat su morali donijeti socijalno – ekonomske mjere koje su u interesu narodnih masa. Sukob jakobinaca i sankilota prema D. Guerinu očituje se u društveno – ekonomskom sukobu koji je imao sve karakteristike klasne borbe unutar građanske klase.⁷⁶ Suprotno D. Guerineu, A. Soboul smatra da politički sukob između jakobinaca i sankilota nije klasna borba. Odnosi se na sukob koncepcije dirigirane i slobodne

⁷²Soboul, Albert *Francuska revolucija*, Naprijed, Zagreb, 1989. str. 145.

⁷³ Soboul, Albert *Francuska revolucija*, Naprijed, Zagreb, 1989. str. 430.

⁷⁴*Isto*, str. 430.

⁷⁵Bertoša, Slaven *Svjetska povijest modernoga doba*, Profil International, Zagreb, 2004. str. 163.

⁷⁶Sokol, Smiljko *Politička i ustavna povijest jakobinskog razdoblja Francuske revolucije*, Globus, Zagreb, 1989. str. 20.

privrede.⁷⁷ Sankiloti su tražili od države da zastupa socijalne interese. Socijalni program koji su tražili sankiloti bio je u suprotnosti s programom revolucionarne vlade. Sankiloti traže:

„...8. Da se odredi maksimum imovine; 9. Da ista osoba može imati samo jedan maksimum; 10. Da nitko ne može imati pod najmom više zemlje nego što je potrebno za određen broj plugova; 11. Da jedan isti građanin može imati samo jednu radionicu, samo jedan dućan.“

Kontakt i suradnju sa sankilotima jakobinci su izgubili kada su se obračunali s hebertistima. Hebertisti su bili dio jakobinaca koji su se zalagali za smanjenje terora kada je nestala neposredna vojna opasnost od strane europske koalicije.⁷⁸ Obračunavši se s njima izgubili su podršku sankilota, a samim time i narodnih masa, koje su do tada bile na strani jakobinaca i na strani revolucije i smatrali su da je teror nužan da se republika oslobodi od vanjskog neprijatelja.

9.3. Agrarna reforma

Agrarna reforma značila je ukidanje feudalnog sustava, ukidanje desetine i svih feudalnih nameta, poreznu jednakost i prodaju nacionalnih dobara. Seljaci posjednici zemlje su najviše profitirali.⁷⁹ Seljaci koji nisu bili vlasnici zemlje nisu imali koristi od agrarne reforme. Prodaja nacionalnih dobara dodatno je ojačala seljake koji imaju vlasništvo nad zemljom kao i srednje i krupno građanstvo. Agrarna reforma označavala je podjelu državne zemlje, ali od toga su najviše profitirali bogati građani.⁸⁰ U prilog tome govori i sljedeća statistika:

„U departmanu sjever nestalo je zemljišne svojine klera (iznosila je oko 20% od ukupne zemlje u 1789. godini, udio plemićke zemlje pao je sa 22% na 12% u 1802. godini – to pokazuje uništavanje aristokracije. Međutim, u tom departmanu buržoazija je u tom vremenu povećala svoje posjede od 16% do 28%, a seljaci od 30% do 42%. Ali te pokazatelje treba tumačiti na specifičan način jer treba imati na umu neodoljivi demografski polet, tada karakterističan u selima Sjevera.“⁸¹

⁷⁷ Sokol, Smiljko *Politička i ustavna povijest jakobinskog razdoblja Francuske revolucije*, Globus, Zagreb, 1989. str. 21.

⁷⁸Bertoša, Slaven *Svjetska povijest modernoga doba*, Profil International, Zagreb, 2004. str. 170.

⁷⁹Soboul, Albert *Francuska revolucija*, Naprijed, Zagreb, 1989. str. 413.

⁸⁰*Isto*, str. 413.

⁸¹*Isto*, str. 413.

9.4. Odnos sa žirondincima

Pad žirondinaca i dolazak jakobinaca za seljake je značio oslobođenje od feudalnih obaveza.⁸² Jakobinci su ukinuli staro feudalno društvo te su socijalno – ekonomskim mjerama pogodovali interesima srednjeg građanstva i narodnih masa. Seljaci nisu bili spremni na suradnju s plemstvom i jednostavno su željeli ukinuti feudalna davanja u potpunosti. Interesi seljaka jedan su od glavnih razloga propasti žirondinaca i uspostave jakobinske vlasti. Žirondinci nisu željeli zastupati interese narodnih masa, već interese bogatog građanstva. S druge strane jakobinci su socijalnim mjerama osigurali potporu najširih slojeva stanovništva. Ojačali su temelje sitne proizvodnje i sitnog seoskog i industrijskog vlasništva.⁸³ Paradoksalno zvuči, ali jakobinska vladavina bila je instrument promjene feudalnog u kapitalističko društvo.

Žirondinci i jakobinci dvije su suprotstavljene stranke u konventu i obje se bore za prevlast. Njihova glavna razlika su klasni interesi. Jakobinci su predstavnici srednjeg, a žirondinici krupnog građanstva.⁸⁴ Žirondinci su stranka koja predstavlja bogatu trgovačku i industrijsku buržoaziju. Nastoji zaštititi interese posjedničke buržoazije odnosno privatno vlasništvo i ekonomske slobode. Montanjardi odnosno jakobinci predstavljaju srednju buržoaziju i narodne slojeve, zanatlije, trgovce, potrošače.⁸⁵ Smatraju da situacija u Francuskoj zahtjeva izvanredne mjere koje mogu biti djelotvorne samo uz podršku naroda.⁸⁶ Žirondinci Robespierrea opisuju kao ambicioznog čovjeka koji teži diktaturi. Ovako ga optužuje Louvet:

„Robespierre... optužujem te što si se uvijek trudio da se ponašaš kao objekt općeg obožavanja; optužujem te što si tiranizirao raznim spletkama i zastrašivanjima izbornu skupštinu pariškog departmana; optužujem te, najzad, što si očigledno težio ka najvišoj vlasti.“⁸⁷

⁸² Soboul, Albert *Francuska revolucija*, Naprijed, Zagreb, 1989. str. 226.

⁸³ Sokol, Smiljko *Politička i ustavna povijest jakobinskog razdoblja Francuske revolucije*, Globus, Zagreb, 1989. str. 20.

⁸⁴ Soboul, Albert *Francuska revolucija*, Naprijed, Zagreb, 1989. str. 198.

⁸⁵ Soboul, Albert *Francuska revolucija*, Naprijed, Zagreb, 1989. str. 199.

⁸⁶ *Isto*, str. 199.

⁸⁷ Soboul, Albert *Francuska revolucija*, Naprijed, Zagreb, 1989. str. 197.

Ovako mu je Robespierre odgovorio:

„Ne smatram se optuženim, nego braniocem rodoljublja... Uopće nisam častohlepan, uvijek sam se borio protiv častohlepnih.“⁸⁸

Robespierreov govor napada žirondince i brani revoluciju:

„Sve je tada bilo nezakonito, nezakonito kao i revolucija, kao rušenje prijestolja i Bastille, nezakonito kao i sama sloboda. Ne može se htjeti revoluciju bez revolucije.“⁸⁹

Jedan od događaja koji također upućuju na neprijateljski odnos žirondinaca i jakobinaca je slučaj Dumouriezove izdaje. Dumouriez je bio član žirondinaca koji je surađivao s kontrarevolucijom. Tada je jakobinski klub zatražio od žirondinaca kažnjavanje Dumourieza. Jakobinski klub donosi rezoluciju kojom poziva narod na oružani ustanak.⁹⁰

„Kontrarevolucija se nalazi u vladi i samom Konventu... Neka se stoga ujedine departmani, distrikti i municipiji kao i sva narodna društva, neka zahtijevaju i izraze svoju volju da se smjesta opozovu svi njegovi nevjerni članovi koji su izdali svoju dužnost... Na oružje, na oružje! Nema raspravljanja ili će propasti sloboda.“⁹¹

Rezolucija Jakobinskog društva otvoreno je pozivala na izbacivanje žirondinaca iz konventa. Zanimljivo je spomenuti da Robespierre nije reagirao na rezoluciju Jakobinskog društva, jer mu je već tada mogla poslužiti za svrgavanje žirondinaca s vlasti.

⁸⁸ Soboul, Albert *Francuska revolucija*, Naprijed, Zagreb, 1989. str. 198.

⁸⁹ Soboul, Albert *Francuska revolucija*, Naprijed, Zagreb, 1989. str. 198.

⁹⁰ Sokol, Smiljko *Politička i ustavna povijest jakobinskog razdoblja Francuske revolucije*, Globus, Zagreb, 1989. str. 144.

⁹¹ *Isto*, str. 144.

10. Kako je došlo do terora

Do terora dolazi zbog nemogućnosti realizacije kompromisa između pripadnika plemstva, slojeva industrijske buržoazije i narodne mase. Plemstvo zbog ekonomskih razloga ne želi odustati od kontrarevolucije i povratka starog režima. S time se nikako ne mogu složiti pripadnici buržoazije i narodne mase, stoga nužno dolazi do radikalizacije revolucije.⁹² Dolaskom jakobinaca na vlast počinje politički obračun s plemstvom. Jakobinci su zbog neposredne vanjske i unutarnje opasnosti za sudbinu revolucije prisiljeni vlast u određenoj mjeri podijeliti s narodnim masama. Narodne mase su politički mobilizirane i predstavljaju značajan pritisak na vlast.⁹³

⁹² Sokol, Smiljko *Politička i ustavna povijest jakobinskog razdoblja Francuske revolucije*, Globus, Zagreb, 1989. str. 21.

⁹³ *Isto*, str. 21.

11. Veliki teror

Razdoblje Velikog Terora počinje 10. lipnja 1794. godine, kada je prihvaćen Zakon o sumnjivima.⁹⁴ Zakon o sumnjivima je ukinuo pravnu slobodu onoga tko je optužen, odnosno svatko tko je bio osumnjičen nije imao pravo na obranu. Zakon o sumnjivima donesen je u svrhu suzbijanja nasilja. Osnovna ideja zakona bila je vratiti balans među političkim grupama koje su istovremeno pretendirale na preuzimanje vlasti.⁹⁵ Zakonom se broj osumnjičenih s vremenom trebao smanjiti, isto tako ideja je bila smanjiti i kontrolirati broj protivnika revolucionarne vlasti i osuđenika na smrtnu kaznu. Iako su zatvori bili puni osumnjičenih, broj giljotiniranih je bio relativno mali s obzirom na broj zatvorenika.⁹⁶

Prema izvorima ukupan broj osumnjičenih u doba Velikog terora bio je oko 300 000.⁹⁷ Od toga je manje od 17 000 ljudi giljotinirano u smislu da su doživjeli sudsku presudu na temelju koje su osuđeni, proglašeni krivima i osuđeni na smrt.⁹⁸ Smatra se da je broj žrtava bio ipak nešto veći i to oko 40 000 ljudi, koji su stradali od loših životnih uvjeta u zatvorima ili su pogubljeni bez dovršene sudske presude.⁹⁹ Važno je istaknuti da su u velikom teroru stradavali svi društveni slojevi. U najvećoj mjeri stradalo je seljaštvo čak jedna četvrtina svih pogubljenih. Od ukupnog broja stradalih 8.5 % bilo je plemstvo i 6.5 % odnosilo se na svećenstvo.¹⁰⁰

U prilog obuzdavanja terora govori i zahtijevanje Robespierrea da se žirondinci zatvore, ali ne i pogube poslije gubitka vlasti, kada su sankiloti naoružani ušli u vladu i tražili pogubljenja. Ovako je Robespierre objasnio odnos revolucionarne vlade i terora.¹⁰¹

„I tako, ako bi kriminalcima smatrali sve one koji su, u revolucionarnom pokretu, prešli preciznu liniju koju je postavila razboritost, zajedno s lošim građanima u zabranu bi obuhvatili sve one prirodne prijatelje slobode, vaše vlastite prijatelje i sve podržavatelje republike...

⁹⁴Bertoša, Slaven Svjetska povijest modernoga doba, Profil International, Zagreb, 2004. str. 170.

⁹⁵Wahnich, Sophie *In defence of the terror*, Verso, London, 2012. str. 91.

⁹⁶Wahnich, Sophie *In defence of the terror*, Verso, London, 2012. str. 100.

⁹⁷Tackett, Timothy *The coming of the terror in the French revolution*, The Belknap press of Harvard university press, Cambridge, Massachusetts, and London, England, 2015. str. 330.

⁹⁸*Isto*, str. 330.

⁹⁹*Isto*, str. 330.

¹⁰⁰*Isto*, str. 330.

¹⁰¹Wahnich, Sophie *In defence of the terror*, Verso, London, 2012. str. 101.

Što onda može razmrsiti sve te razlike? Što može povući crtu između svih suprotstavljenih ekscesa? Ljubav prema domovini i istina. Kraljevi i nitkovi će uvijek nastojati to poništiti, jer ne žele imati ništa ni s razumom ni s istinom.¹⁰²

Glavno obilježje jakobinske diktature je teror. Teror je planiran i kontroliran pokušaj zaustavljanja nasilja.¹⁰³ Teror je u jakobinskom razdoblju označavao mehanizam kojim su jakobinci željeli održati vlast i nakon toga provesti ideje revolucije. U jakobinskom razdoblju Francuske revolucije pokazale su se određene karakteristike koje su obilježile revoluciju. Cilj revolucije je temeljito izmijeniti kvalitetu ekonomskih i društveno političkih odnosa te stvoriti slobodu i demokraciju. Važna su dva modela: prvo svaka revolucija polazi od dobrih i opće prihvaćenih stavova, u pozadini je uvijek ideja da je nepravda nešto loše.¹⁰⁴ Drugo revolucionari se vode idejom pravednosti, ukoliko nema pravednosti u postojećem političkom, društvenom i ekonomskom sustavu revolucionari su spremni na promjenu. Pravednost je karakteristika koju svi prihvaćaju i smatraju da takva ideja predstavlja nešto dobro za društvo. Ipak razdoblje jakobinske vladavine obilježeno je nastojanjem da se vlast održi pod svaku cijenu.¹⁰⁵ Jakobinci su pokušali stvoriti novo demokratsko društvo. Razlozi zašto su jakobinci bili primorani na teror u jednoj mjeri odnosi se na kontrarevoluciju aristokracije koja želi povratak monarhijskog uređenja i potencijalne opasnosti revolucije svih ostalih političkih stranaka koje žele preuzeti vlast. Zatim postojao je problem tradicije starog režima, odnosno tradicije katoličke crkve koja je prisutna u Francuskoj. Ideja jakobinaca je dekristijanizacija francuskog društva, to je jedan od problema revolucije jer uzrokuje vjerski sukob.

Isto tako razlog uvođenja terora odnosi se na problem djelovanja same revolucije. Revolucija je proces nasilnog osvajanja vlasti, koja se pritom mora održati na vlasti da bi se revolucija nastavila. Kontrarevolucija odnosi se na vraćanje starog režima koji iza sebe ima političku i vojnu podršku europskih zemalja. Postojala je potencijalna prijetnja unutarnje revolucije. Opasnost unutarnje revolucije očituje se u prijetnji ostalih političkih stranaka u

¹⁰²U originalu: And so, if we regarded as criminals all those who, in the revolutionary movement, exceeded the precise line drawn by prudence, we would encompass in a common proscription along with bad citizens, all the natural friends of liberty, your own friends and all the supports of the Republic . . . What can then untangle all these distinctions? What can draw the dividing line between all the contrary excesses? Love of the patrie and of truth. Kings and scoundrels will always seek to abolish this, they want nothing to do with either reason or truth. Wahnich, Sophie *In defence of the terror*, Verso, London, 2012. str. 101.

¹⁰³Wahnich, Sophie *In defence of the terror*, Verso, London, 2012. str. 14.

¹⁰⁴Pusić, Eugen, ur., *Francuska revolucija-ljudska prava i politička demokracija nakon dvjesto godina*, Globus, Zagreb, 1991. str. 85.

¹⁰⁵*Isto*, str. 85.

zemlji koje žele doći na vlast. Isto tako postoji stalan pritisak narodnih masa koje predvode sankiloti koji traže socijalna prava. Zatim institucija Crkve je prisutna u francuskom društvu i religioznost je društveni faktor kojeg francusko društvo i dalje prihvaća. Konačno u praksi se pokazalo da je vrlo teško ili gotovo nemoguće napraviti temeljnu političku, ekonomsku i društvenu promjenu bez upotrebe nasilja.

Robespierre je zaključio da se mora zaustaviti nasilje i anarhija koja je vladala Francuskom. Nasilje se mora kanalizirati, stoga nasilje postaje instrument države i kao takvo ima legitimitet te postaje volja naroda.¹⁰⁶ Jakobinci su dolaskom na vlast željeli zaustaviti nasilje. Koristili su nasilja koliko je bilo potrebno da dođu na vlast međutim od tada ga pokušavaju zaustaviti. Jakobinci polaze od čiste logike nasilja, a logika nalaže ukoliko su jakobinci ubili određenog neprijatelja revolucije, slijedi vrlo velika vjerojatnost da će prijatelji, obitelj ili politički istomišljenici htjeti uzvratiti nasiljem i ubiti pripadnika jakobinaca. Jakobinci još uvijek imaju političke neprijatelje pristaše kralja i rojalista. Strahuju od njihove osvete i mogućnosti svrgavanja s vlasti. Gubitak vlasti bi označavao vjerojatan kraj revolucije što jakobinci nikako ne žele dopustiti. Druga stvar koja je vrlo bitna je da se tada smatralo da je kralj svemoguća figura u društvu i da ga se ne može svrgnuti s vlasti, a kamoli osuditi na smrt.¹⁰⁷ Prema tome u razmišljanjima revolucionara i samom društvu probijena je psihološka barijera da se kralja ne može ubiti, a ako se može ubiti vladara koji je do tada imao apsolutnu vlast, može se ubiti sve neprijatelje revolucije. Međutim jakobinci nisu mogli ubiti sve neprijatelje revolucije i od tuda polazi ideja terora odnosno vladavine terora. Nećemo ubiti sve političke neprijatelje nego njih nekoliko desetaka tisuća s ciljem prenošenja poruke.¹⁰⁸ Tako da svi oni koji su bili na strani ubijenih i dijelili njihove političke stavove i djelovanja to naprosto prestanu činiti. Vladavinom terora želi se zastrašiti neprijatelje revolucije, prenijeti poruka da sada jakobinci imaju političku vlast i da je revolucija gotova.¹⁰⁹ Revolucija je gotova u smislu da niti jedna druga revolucionarna organizacija ne preuzme vlast. Jakobinci su uvođenjem vladavine terora željeli spriječiti gubitak vlasti. Isto tako činom terora kao metodom nasilja željeli su zaustaviti revolucionarno djelovanje. Jakobinci su preuzeli vlast i za njih je revolucija gotova.

¹⁰⁶Pusić, Eugen, ur., *Francuska revolucija-ljudska prava i politička demokracija nakon dvjesto godina*, Globus, Zagreb, 1991. str. 87.

¹⁰⁷Soboul, Albert *Francuska revolucija*, Naprijed, Zagreb, 1989. str. 204.

¹⁰⁸Tackett, Timothy *The coming of the terror in the French revolution*, The Belknap press of Harvard university press, Cambridge, Massachusetts, and London, England, 2015. str. 330.

¹⁰⁹Pusić, Eugen, ur., *Francuska revolucija-ljudska prava i politička demokracija nakon dvjesto godina*, Globus, Zagreb, 1991. str. 85.

Cilj terora: borac za slobodu ili revolucionar može smatrati da je ubijanje potrebno iz razloga da se eliminiraju protivnici i dođe na vlast. Teror ne ovisi o cilju već o metodi, odnosno o ubijanju koje šalje poruku. U teroru je bitna žrtva terora, što se posljedično odnosi na žrtve terora (na primjer izvršavanje uspješnog atentata na određenu društveno popularnu osobu). Ubojstvom društveno popularne osobe želi se reći da je grupa ili organizacija koja je izvršila atentat, protiv stavova i svega onoga što ta ubijena osoba predstavlja. Ubijena osoba je žrtva terora, a svi oni koji dijele stavove ubijene osobe su žrtve terora. Njima je poslana poruka da takvi stavovi nisu odobravajući.

12. Pad jakobinaca

Pad utjecaja jakobinaca dogodio se kada su Robespierre i njegovi suradnici odvedeni na giljotinu i smaknuti. Vojne pobjede revolucionarne vojske značajno su oslabile položaj jakobinaca u Konventu i Odboru javnog spasa. Nestankom vojne opasnosti koju je predvodila strana intervencija, prestala je potreba za politikom terora.¹¹⁰ U tom je trenutku Konvent jakobince i Robespierrea počeo doživljavati kao prijetnju. Članovi Konventa bili su protiv Robespierrove religijske politike. Kada je Robespierre odlučio provesti dekrete kojima bi posjedi osumnjičenika bili dodijeljeni siromasima, članovi Konventa žestoko su reagirali protiv takvog tijeka revolucije. Stvorena je velika antirobespierreovska koalicija, koja je skovala parlamentarnu urotu protiv Robespierrea, Saint – Justa i Couthona.¹¹¹ Pad Robespierrea označio je i pad jakobinaca. Jakobinci nisu više imali politički utjecaj u zemlji, već su bili progonjeni od strane nove vlasti.

Ostavština jakobinaca u Francuskoj revoluciji očituje se u ideološkoj dosljednosti i demokratičnosti u donošenju političkih odluka. Kada je Robespierre nestao sa političke scene, revolucija je ponovno postala građanska.¹¹² Zasluga jakobinaca je u tome što su napravili jasan prekid sa starim, monarhijskim uređenjem. Stoga je nova građanska vlast uspjela ostvariti svoju prevlast, a da ne postane žrtvom monarhijskog i aristokratskog utjecaja.

¹¹⁰Bertoša, Slaven *Svjetska povijest modernoga doba*, Profil International, Zagreb, 2004. str. 170.

¹¹¹*Isto*, str. 170.

¹¹²Bertoša, Slaven *Svjetska povijest modernoga doba*, Profil International, Zagreb, 2004. str. 171.

13. Analiza ideologije

Ono što je jakobinska tradicija ostavila iza sebe su elementi koji su vidljivi u svim revolucionarnim i oslobodilačkim pokretima i organizacijama u 19. i 20. stoljeću.¹¹³ Elementi se odnose na pojedinačne ideje koje su se razvile u jakobinskom razdoblju Francuske revolucije. Ideje se odnose na socijalno – ekonomsko društveno uređenje i slobodu tržišta.¹¹⁴ Zatim u revoluciji je bitno ustavom ograničiti privatno vlasništvo. Osnovna ideja je izraziti princip socijalne pravde.¹¹⁵

Cilj terora sam analizirao u prethodnom poglavlju, ali ako govorimo o ideologiji terora on u jakobinskoj diktaturi nije bio ideologija revolucije, već vrsta nasilja kojim se šalje poruka. Jakobinci su vladavinom terora željeli zadržati vlast. Odnosno željeli su spriječiti revoluciju iznutra i kontrarevoluciju izvana. Istovremeno htjeli su spasiti ideje svog revolucionarnog djelovanja pod svaku cijenu. U svom djelovanju nisu spasili revoluciju. Glavni vođe jakobinske vladavine su ubijeni na giljotini i na vlast je ponovno došla buržoazija koja je branila interese krupnog građanstva.

¹¹³Pusić, Eugen, ur., *Francuska revolucija-ljudska prava i politička demokracija nakon dvjesto godina*, Globus, Zagreb, 1991. str. 96.

¹¹⁴Sokol, Smiljko *Politička i ustavna povijest jakobinskog razdoblja Francuske revolucije*, Globus, Zagreb, 1989. str. 247.

¹¹⁵Sokol, Smiljko *Politička i ustavna povijest jakobinskog razdoblja Francuske revolucije*, Globus, Zagreb, 1989. str. 248.

14. Zaključak

Jakobinci su ostvarili značajan utjecaj na Francusku revoluciju, a posljedično i na gotovo sve političko – revolucionarne pokrete u 19. i 20. stoljeću. Nastali su u vrijeme Francuske revolucije i od tada sve do nestanka jedna su od najjačih političkih struja u zemlji. Najznačajnija figura u njihovom djelovanju je Maximilijan Robespierre. Zalažu se za slobodu, jednakost i građanska prava. Nadahnuti su idejama kulturnog pokreta koji je nastao u Europi u 17. stoljeću. Većinu misli preuzeli su od filozofske teorije Jeana Jacquesa Rousseua i njegovog društvenog ugovora. Dolaze na vlast u Francuskoj i uspostavljaju Jakobinsku republiku, donijeli su novi ustav poznat kao Ustav iz 1793. godine. U njemu su sadržane glavne ideje jakobinaca i njihovog pokreta. Cilj jakobinskog revolucionarnog djelovanja bila je politička i socijalno – društvena revolucija. Uspostavili su Jakobinsku diktaturu zbog pritiska vanjske kontrarevolucije, unutarnje revolucije i narodnih masa. Jakobinska diktatura uspostavljena je radi očuvanja revolucije. Utjecaj koji su jakobinci ostavili na Francusku revoluciju sadržan je u političkim i društveno – ekonomskim faktorima. U političkom smislu branili su interes revolucije i interese srednjeg građanstva s ciljem ostanka na vlasti. Teza koju zastupam u radu je spas revolucije, odnosno jakobinci su željeli spasiti revoluciju pod svaku cijenu iako u svom djelovanju to nisu uspjeli ostvariti. U društveno – ekonomskom smislu jakobinci su ukinuli staro feudalno društvo i željeli su pravedniju preraspodjelu materijalnih dobara odnosno manju klasnu nejednakost. Zalagali su se za slobodnu trgovinu i privatno vlasništvo. Zbog pritiska sankilota i narodnih masa primorani su prihvatiti i socijalni karakter revolucije. Socijalno – ekonomskim mjerama jakobinci su ojačali temelje sitne proizvodnje i sitnog seoskog i industrijskog vlasništva. Takvim mjerama zapravo nisu pogodovali stvaranju socijalnog uređenja, nego su naprotiv stvorili temelje kapitalizma.

Literatura

1. Burke, Edmund *Razmišljanja o Francuskoj revoluciji*, Politička kultura, Zagreb, 1993.
2. Bertoša, Slaven *Svjetska povijest modernoga doba*, Profil International, Zagreb, 2004.
3. Carpentier, J. i Lebrun, F. *Povijest Francuske*, Barbat, Zagreb, 1999.
4. Eisenstadt, S. N. *Fundamentalizam sekaštvo i revolucija*, Politička kultura, Zagreb, 2004.
5. Goldstein, Ivo, ur., *Povijest 2 Egipat i Antička Grčka*, Europapress, Zagreb, 2007.
6. *Izabrani izvori: Diktatura proletarijata Pariška komuna i Oktobarska revolucija*, Školska knjiga, Zagreb, 1959.
7. Joka, Mile *Babeuf i Buonarroti izbor*, Kultura, Zagreb, 1955.
8. Joka, Mile, ur., *Robespierre i Saint – Just odabrani govori*, Kultura, 1953.
9. Kalinić, Pavle *Teror i terorizam*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2003.
10. Kaucki, Karl *Klasne suprotnosti u doba francuske revolucije*, Kultura, 1959.
11. Mirić, Milan, ur., *Povijest svijeta od početaka do danas*, Naprijed, Zagreb, 1990.
12. Pusić, Eugen, ur., *Francuska revolucija-ljudska prava i politička demokracija nakon dvjesto godina*, Globus, Zagreb, 1991.
13. Rousseau, J.J. *O podrijetlu i osnovama nejednakosti među ljudima*, Školska knjiga, Zagreb, 1978.
14. Soboul, Albert *Francuska revolucija*, Naprijed, Zagreb, 1989.
15. Sokol, Smiljko *Politička i ustavna povijest jakobinskog razdoblja Francuske revolucije*, Globus, Zagreb, 1989.
16. Tackett, Timothy *The coming of the terror in the French revolution*, The Belknap press of Harvard university press, Cambridge, Massachusetts, and London, England, 2015.
17. Wahnich, Sophie *In defence of the terror*, Verso, London, 2012.